

แนวทางการบริหารของผู้ประกอบการธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดสารพิษ
ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงใน อ.มวกเหล็ก จ.สระบุรี*
MANAGEMENT GUIDELINES FOR ORGANIC DAIRY FARM ENTREPRENEURS
ACCORDING TO THE PHILOSOPHY OF SUFFICIENCY ECONOMY IN MAUK
LEK DISTRICT, SARABURI PROVINCE

อนันต์ สายพันธ์

Anan Saipan

มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น

Western University, Thailand

E-mail: anan@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้วัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดสารพิษ 2) แนวทางการบริหารของผู้ประกอบการธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดสารพิษตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 3) ปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดสารพิษ และ 4) พัฒนาแนวทางการสำเร็จของการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดสารพิษ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากผู้ประกอบการธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดสารพิษจำนวน 30 รายและหน่วยงานราชการที่ดูแลเกษตรกรจำนวน 3 รายโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก ผลการศึกษาพบว่า 1) ขนาดของฟาร์มขึ้นกับพื้นที่ที่มีและจำนวนโคนมเป็นสัดส่วนขึ้นกับจำนวนพื้นที่และแรงงานที่มีโดยส่วนใหญ่จะนิยมเลี้ยงอยู่ระหว่าง 20 - 100 ตัว โดยใช้พื้นที่ 20-120 ไร่ มีการใช้แรงงานในครัวเรือนและจ้างแรงงานโดยใช้แรงงานทั้งหมดไม่เกิน 10 คน ใช้ทุนในการดำเนินกิจการส่วนใหญ่ใช้โดยเฉลี่ยประมาณ 100,000 - 200,000 บาท ผลิตน้ำนมดิบเพื่อจำหน่ายส่งศูนย์รับน้ำนมดิบ ประกอบกิจการมาแล้วประมาณ 30 ปี 2) การบริหารจัดการที่ดีมีความสำคัญมากเนื่องจากธุรกิจนี้มีต้นทุนค่อนข้างสูง ควรให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการทรัพยากรภายในและภายนอกองค์กร 3) ปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารจัดการ คือ ด้านบุคลากร ด้านการเงิน ด้านเทคโนโลยี ด้านข้อมูลข่าวสารและวิเคราะห์ด้านข้อมูลข่าวสาร 4) เนื่องจากผู้ประกอบการส่วนใหญ่มีกำไรจากธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดสารพิษอยู่ในระดับปานกลางถึงมากและไม่ต้องการขยายกิจการเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนผลผลิต

* Received 30 May 2021; Revised 15 October 2021; Accepted 18 October 2021

ที่ได้รับถึงผลกำไรที่ตัวยังไม่สามารถสะท้อนถึงผลสำเร็จของการนำแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการประกอบธุรกิจได้

คำสำคัญ: การบริหาร, ฟาร์มโคนมปลอดสารพิษ, ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

Abstract

The objectives of this research article were to: 1) study the organic dairy farm business 2) study the management guidelines of organic dairy farm entrepreneurs according to the Sufficiency Economy Philosophy 3) study factors affecting the management of organic dairy farm entrepreneurs And 4) develop a method for the success of the management of organic dairy farming entrepreneurs, as qualitative research, collecting data from organic dairy farming business operators and government agencies take care of 3 farmers by using in-depth interviews. The results of the study revealed that 1) The size of the farm depended on the area available and the number of dairy cows was proportional to the number of areas and available workers. Most of them prefer to raise between 20 - 100 cows, using an area for raising between 20 - 120 rai. Labor use was in their households and laborers employed in raising dairy cattle, were not more than 10 people, the capital used for the majority of their operations, on average. 100,000 - 200,000 baht. Most operations Produced raw milk and sold it to the raw milk center It in business for about 30 years. 2) Good management is very important because the business had a relatively high cost. Therefore, a good careful resource management process should be given to both internal and external factors. 3) 5 factors were affecting the management: personnel, finance, technology, information, and careful analysis of information. 4) Since most operators have moderate to large profits from organic dairy farming business and do not want to expand their businesses when comparing the amount of production and profits that have not yet been able to reflect the success of the adoption of a sufficiency economy approach. only to be used in business

Keywords: Management, Organic Dairy, Principle of Sufficiency Economy

บทนำ

ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (ปี 2550 - 2554) เน้นให้เกษตรกรเป็นศูนย์กลางการพัฒนา โดยใช้แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สนับสนุน

การปรับเปลี่ยนโครงสร้างการผลิต โดยพิจารณาตลอดโซ่การผลิต รวมทั้งการผลิตสินค้าเกษตรที่ผลตอบแทนสูงกว่าเดิม สามารถแข่งขันกับต่างประเทศได้สำหรับแผนพัฒนาฯ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 กำหนดวิสัยทัศน์ทิศทางการพัฒนาที่มุ่งสู่การเปลี่ยนผ่านประเทศไทยจากประเทศที่มีรายได้ปานกลางไปสู่ประเทศที่มีรายได้สูง มีความมั่นคง และยั่งยืน สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขเพื่อนำไปสู่การบรรลุวิสัยทัศน์ระยะยาว “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ของประเทศกำหนดเป้าหมายเป็นประเทศรายได้สูงที่มีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมโดยเป็นศูนย์กลางด้านการขนส่งและโลจิสติกส์ของภูมิภาคสู่ความเป็นชาติการค้าและบริการ (Trading and Service Nation) เป็นแหล่งผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์อีกทั้งเกษตรปลอดภัยเป็นแหล่งอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ที่มีนวัตกรรมสูงที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564) เป็นส่วนหนึ่งของแผนยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 – 2579) ถือเป็นกรอบแนวทางสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาภาคการเกษตรในระยะ 5 ปีแรก (พ.ศ. 2560 – 2564) ที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564) และนโยบายรัฐบาลภายใต้วิสัยทัศน์ “ภาคเกษตรก้าวไกลด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม ตลาดนำการผลิต ชีวิตเกษตรกรมีคุณภาพ ทรัพยากรการเกษตรมีความสมดุลและยั่งยืน” ครอบคลุมการพัฒนาภาคการเกษตร ใน 5 ด้าน ประกอบด้วย การสร้างความเข้มแข็งให้เกษตรกรและสถาบันเกษตรกร การเพิ่มประสิทธิภาพ การบริหารจัดการสินค้าเกษตรตลอดโซ่อุปทาน การเพิ่มความสามารถในการแข่งขันด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม การบริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน และการพัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐ โดยมีกระบวนการขับเคลื่อนแผนไปสู่การปฏิบัติ ผ่านกลไกขับเคลื่อนในระดับนโยบาย ยุทธศาสตร์ และหน่วยปฏิบัติ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2559)

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้จัดทำยุทธศาสตร์พัฒนาโคนมและผลิตภัณฑ์นม ปี 2560 - 2569 เป็นแนวทางขับเคลื่อนพัฒนาอุตสาหกรรมโคนมไทยทั้งระบบ ตามนโยบายรัฐบาล ซึ่งยุทธศาสตร์พัฒนาโคนมและผลิตภัณฑ์นม ดังกล่าวมุ่งสร้างความเข้มแข็งในองค์กรโคนมและบูรณาการบริหารจัดการอุตสาหกรรมโคนมของประเทศ พร้อมพัฒนาในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของเกษตรกรโดยมุ่งพัฒนาอุตสาหกรรมนมไทยให้ยั่งยืน เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้น้ำนมที่มีคุณภาพตามมาตรฐานสากล มีความปลอดภัยต่อผู้บริโภค และสามารถแข่งขันกับต่างประเทศได้ ภายใน 10 ปีข้างหน้า ยุทธศาสตร์พัฒนาโคนมและผลิตภัณฑ์นม จะช่วยพัฒนาองค์กรโคนมให้สามารถบริหารงานมีกำไร และจำนวนสมาชิกใช้บริการองค์กรเกษตรกรไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 ฟาร์มโคนมที่ได้รับการรับรองมาตรฐานไม่น้อยกว่าร้อยละ 90 เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมได้ผลผลิตน้ำนมดิบต่อตัวต่อวันเพิ่มขึ้นร้อยละ 4 ต่อปี และมีรายได้สุทธิเพิ่มขึ้นร้อยละ 5 ต่อปี อีกทั้งยังคาดว่าคุณภาพน้ำนมดิบระดับฟาร์มโคนมทั่วประเทศจะผ่านเกณฑ์มาตรฐานเพิ่มขึ้นไม่ต่ำกว่าร้อยละ 10 ต่อปี อัตราการ

บริโภคนมพร้อมดื่มภายในประเทศจะเพิ่มขึ้นจาก 17.24 ลิตร/คน/ปี เป็น 25.54 ลิตร/คน/ปี/หรือเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 4 ต่อปี และมีเป้าหมายผลักดันมูลค่าส่งออกผลิตภัณฑ์นมทั้งหมดเพิ่มขึ้นไม่ต่ำกว่าร้อยละ 5 ต่อปี จากปีที่ผ่านมา มีมูลค่าส่งออกรวม 7,137 ล้านบาท (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2560)

โดยในปัจจุบันผู้บริโภคยุคใหม่ได้แก่ผู้สูงวัย เด็ก นักศึกษา ผู้รักสุขภาพ ให้ความสนใจอาหารปลอดสารพิษเป็นจำนวนมาก จึงทำให้สินค้าเกษตรปลอดสารพิษมีอัตราการขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ปัจจุบันสินค้าเกษตรปลอดสารพิษเป็นสินค้าที่ขยายกลุ่มผู้บริโภคทั่วไป ซึ่งอาหารปลอดสารพิษนั้นดีต่อสุขภาพ มีรสชาติเป็นธรรมชาติไม่มีสารเคมีตกค้างคุณภาพสูงกว่าสินค้าอาหารปกติและราคาก็สูงกว่าด้วย ปราศจาก GMOs และสามารถป้องกันการเกิดภูมิแพ้ได้ ปัจจุบันกลุ่มผู้บริโภคเริ่มหันมาสนใจนมอินทรีย์กันมากขึ้น ข้อมูลการสำรวจตลาดน้ำนมอินทรีย์ (Organic Milk) ของกรมปศุสัตว์และองค์การส่งเสริมกิจการโคนมแห่งประเทศไทย (อ.ส.ค.) ตลาดในประเทศมีความต้องการน้ำนมอินทรีย์วันละ 3 ตัน ในขณะที่ผลิตได้เพียงวันละ 700 กก.เท่านั้น เหตุผลที่กลุ่มผู้บริโภคในไทยมีความต้องการดื่มน้ำนมโคอินทรีย์มากขึ้น เพราะในน้ำนมโคอินทรีย์ มีโอเมก้า 3 ชนิดเดียวกับที่มีอยู่ในปลาทะเล มีกรดไขมันดี (CLA) และมีสารต้านอนุมูลอิสระ (Antioxidant) จากกระแสตอบรับจากผู้บริโภคที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่องนี้เอง ทำให้เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมสนใจที่จะปรับเปลี่ยนวิธีการเลี้ยงโคนมเป็นระบบโคนมปลอดสารพิษ โดยทั่วไปผลิตภัณฑ์นมปลอดสารพิษ เป็นผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากพื้นฐานอันแท้จริงของธรรมชาติ เกื้อหนุนต่อระบบนิเวศ โดยไม่มีการปนเปื้อนของสารสังเคราะห์ใด ๆ ในทุกขั้นตอนการผลิต น้ำนมปลอดสารพิษก็เช่นเดียวกัน ดังนั้นในกระบวนการผลิตน้ำนมปลอดสารพิษต้องเริ่มจากฟาร์มโคนมปลอดสารพิษนั่นเอง ธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดสารพิษในประเทศไทยยังมีโอกาสเติบโตอีกมาก หากสามารถเริ่มต้นธุรกิจดังกล่าวอย่างเป็นระบบและมีมาตรฐาน จะช่วยให้กิจการมีศักยภาพเพียงพอที่จะรองรับความต้องการของตลาดที่เพิ่มขึ้นในอนาคต (อภิชัย พันธเสน, 2560)

จากข้อมูลข้างต้นที่กล่าวมาแล้ว เพื่อเป็นการวางรากฐานการพัฒนาในระยะยาวอันจะนำไปสู่การพัฒนาและแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ เพื่อเป็นกรอบการดำเนินงานในการพัฒนาภาคการเกษตรให้สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์และแผนพัฒนาที่สำคัญ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2560 - 2579) ทั้ง 6 ยุทธศาสตร์ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 แผนปฏิรูปของสภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ (สปท.) และยังสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ซึ่งเป็นเป้าหมายการพัฒนาในระดับโลกขององค์การสหประชาชาติ ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาแนวทางการบริหารของผู้ประกอบการธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดสารพิษตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงใน อ.มวกเหล็ก จ.สระบุรี โดยใช้หลักการวิเคราะห์จากเครื่องมือทางการตลาดที่สะท้อนให้เห็นถึงสภาพแวดล้อมภายนอกและภายในของธุรกิจ เพื่อให้ทราบ

ศักยภาพหรือข้อบกพร่องที่ต้องปรับปรุงแก้ไข โอกาสและอุปสรรคในการทำฟาร์มโคนมปลอดสารพิษ รวมทั้งวิเคราะห์ข้อมูลของคู่แข่งและความต้องการของลูกค้าเพื่อให้ทราบทิศทางการออกแบบการดำเนินงานของธุรกิจ ตลอดจนศึกษากระบวนการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ทั้งในทางทฤษฎีและปฏิบัติ เพื่อใช้สำหรับวางแผนการดำเนินงานให้เป็นระบบมากขึ้น และเป็นแนวทางในการกำหนดกลยุทธ์ที่เหมาะสมต่อไป เนื่องจากการทำฟาร์มโคนมปลอดสารพิษที่มีความซับซ้อนและอยู่ภายใต้ความสับสนของผู้คนทั่วไป ทำให้ผู้ประกอบการจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในธุรกิจอย่างทอ้งแท้ เพื่อสร้างความยั่งยืนและโอกาสในการเติบโตต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดสารพิษใน อ.มวกเหล็ก จ.สระบุรี
2. เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารของผู้ประกอบการธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดสารพิษตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงใน อ.มวกเหล็ก จ.สระบุรี
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดสารพิษใน อ.มวกเหล็ก จ.สระบุรี
4. เพื่อพัฒนาแนวทางความสำเร็จของการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดสารพิษใน อ.มวกเหล็ก จ.สระบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องแนวทางการบริหารของผู้ประกอบการธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดสารพิษตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงใน อ.มวกเหล็ก จ.สระบุรี ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านทรัพยากรในการดำเนินธุรกิจและการจัดการเชิงกลยุทธ์ทางการตลาด กิจกรรมฟาร์มโคนม และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้ประกอบการธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดสารพิษใน อ.มวกเหล็ก จ.สระบุรี จำนวน 30 ราย ผู้อำนวยการหน่วยงานราชการที่ดูแลเกษตรกรผู้ประกอบการธุรกิจฟาร์มโคนม จำนวน 3 ราย วิธีการวิจัย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

ขอบเขตด้านระยะเวลา ระยะเวลาที่ใช้ศึกษาโดยจะทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้บริโภค ผู้ประกอบการธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดสารพิษในเขตจังหวัดสระบุรี ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2563 ถึงเดือน พฤษภาคม 2563

มีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารของผู้ประกอบการธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดสารพิษตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงใน

อ.มวกเหล็ก จ.สระบุรี โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) จากหลักการแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยทั้งจากนักวิชาการ นักวิจัยชาวไทยและชาวต่างชาติ

ขั้นตอนที่ 2 ดำเนินการเกี่ยวกับการสร้างเครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการจัดเก็บข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non - participation) และวิธีการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 3 การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยกำหนดพื้นที่สำหรับกลุ่มเป้าหมาย ตามที่ตั้งพื้นที่ตำบล 6 กลุ่ม ได้แก่ ตำบลมวกเหล็ก ตำบลมิตรภาพ ตำบลหนองย่างเสือ ตำบลลำสมพุง ตำบลลำพญากลาง และตำบลซับสนุ่น เลือกตัวอย่างโดยแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

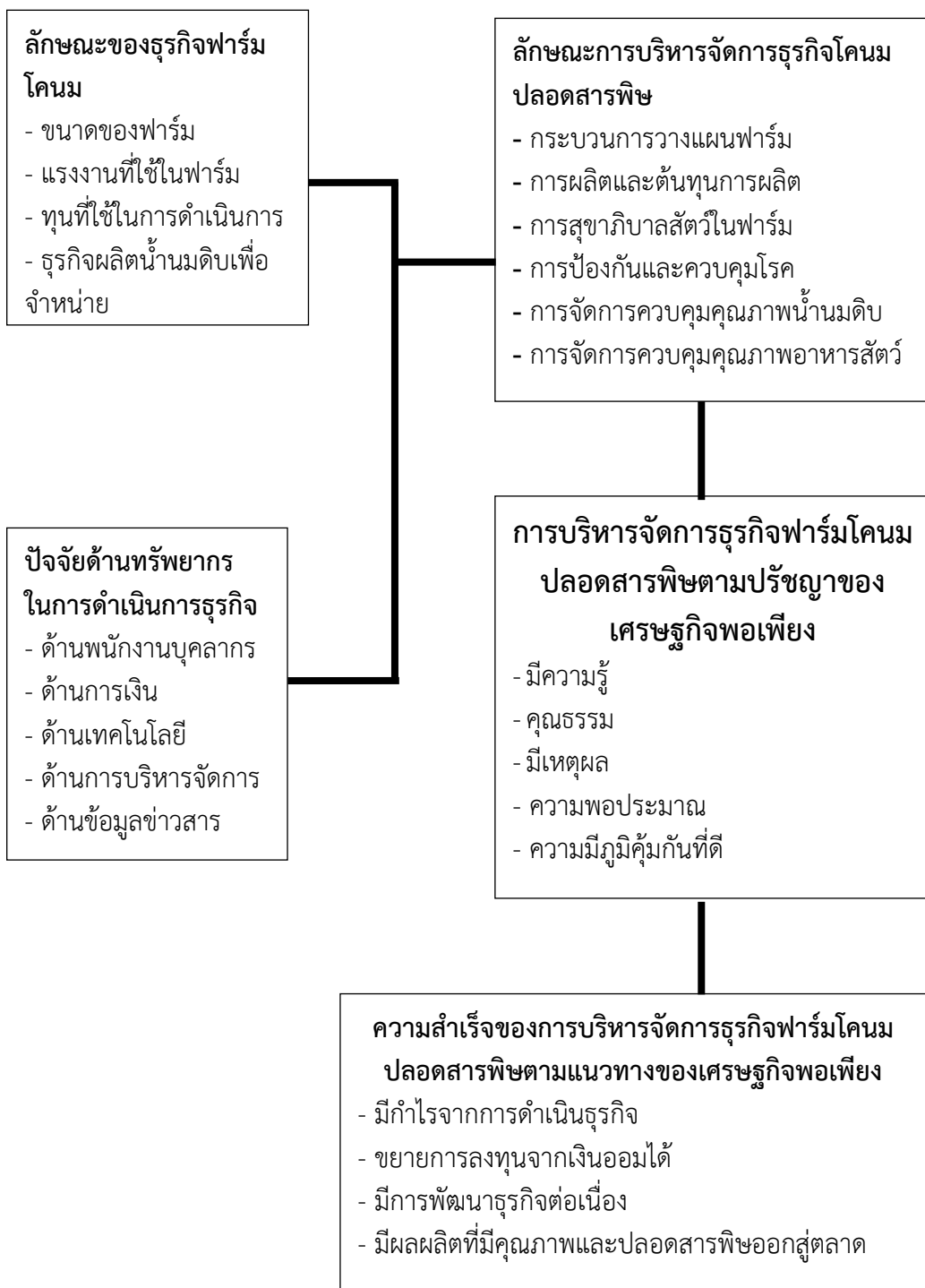
ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล ผลที่ได้รับจากการดำเนินการวิจัยในขั้นที่ 4 นี้คือ ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลระดับการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดสารพิษใน อ.มวกเหล็ก จ.สระบุรี

ขั้นตอนที่ 5 การนำผลวิจัยมาสร้างกระบวนการบทสนทนาที่ผู้วิจัยนำผลที่ได้จากการวิจัย มาสร้างรูปแบบแนวทางการบริหารของผู้ประกอบการธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดสารพิษตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงใน อ.มวกเหล็ก จ.สระบุรี และนำไปสร้างแบบสัมภาษณ์ เพื่อเก็บข้อมูลเชิงลึกจากตัวแทนผู้ประกอบการ ผู้บริหารฟาร์มโคนมปลอดสารพิษใน อ.มวกเหล็ก จ.สระบุรี ที่ประสบความสำเร็จและตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อพิจารณาความถูกต้อง ความเหมาะสม สอดคล้องหรือขัดแย้งกับข้อมูล ตลอดจนถึงการนำไปใช้ประโยชน์ในการศึกษาเชิงคุณภาพ เป็นกระบวนการที่ถูกนำมาใช้ ด้วย การรวบรวมวิธีการใช้ผู้สังเกต (

Observer) ทฤษฎี (theory) วิธีการ (Methods) และ ข้อมูลเชิงประจักษ์ (Empirical material) ที่เข้าซ้อนกัน ซึ่งจะขจัดจุดด้อยหรือความลำเอียงภายในและปัญหาที่เกิดจากการใช้วิธีการอย่างเดียวและการใช้ทฤษฎีเดียวในการศึกษาจากนั้นนำมาสรุปผลและปรับปรุงให้เป็นกระบวนการจัดการบริหารฟาร์มโคนมปลอดสารพิษใน อ.มวกเหล็ก จ.สระบุรีแล้วนำเสนอข้อมูล การวิจัยที่สมบูรณ์

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัยกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

1. ศึกษาธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดสารพิษใน อ.มวกเหล็ก จ.สระบุรี สามารถสรุปได้เป็นประเด็นสำคัญดังนี้

ขนาดของฟาร์ม เรื่องขนาดของฟาร์มที่แตกต่างกันโดยสามารถเลี้ยงได้ตั้งแต่จำนวนไม่เกิน 20 ตัว จนถึงขนาด 150 ตัวขึ้นไป ทั้งนี้ขึ้นกับความสะดวกของผู้ประกอบการเอง ถ้าเลี้ยงจำนวนน้อยผู้ประกอบการหรือเกษตรกรก็สามารถบริหารจัดการดูแลตนเองภายในครอบครัวกันเองได้ แต่ถ้าเลี้ยงจำนวนมากก็เพื่อให้ได้ต้นทุนในการลงทุน

แรงงาน ในส่วนแรงงานนั้นแรงงานคนไทยค่อนข้างเลือกงานความอดทนต่ำ ค่าแรงสูงสำหรับแรงงานต่างด้าวค่าแรงต่ำ หาแรงงานที่ถูกต้องตามกฎหมายยาก และควรเป็นแรงงานที่ฝึกประจำที่ฟาร์มเพราะจะดูแลฟาร์มได้สะดวกและกรณีเกิดเหตุฉุกเฉินก็สามารถช่วยเหลือผู้ประกอบการได้ทันที มีการใช้แรงงานในครัวเรือนเองและจ้างแรงงานโดยใช้แรงงานทั้งหมดในการเลี้ยงโคนมไม่เกิน 10 คน

ผลิตน้ำนมดิบเพื่อจำหน่ายส่งศูนย์รับน้ำนมดิบ มีความเหมาะสมเพราะจะช่วยให้บริหารจัดการน้ำนมดิบได้ดีสะดวกในการจัดการ

ขนาดของฟาร์ม เรื่องขนาดของฟาร์มขึ้นกับพื้นที่ที่มีและจำนวนโคนมเป็นสัดส่วนขึ้นกับจำนวนพื้นที่และแรงงานที่มีโดยส่วนใหญ่จะนิยมเลี้ยงอยู่ระหว่าง 20 - 100 ตัว โดยใช้พื้นที่ในการเลี้ยงระหว่าง 20 - 120 ไร่

ทุนในการดำเนินการ ผู้ประกอบการใช้ทุนในการดำเนินกิจการส่วนใหญ่ใช้โดยเฉลี่ยประมาณ 100,000 - 200,000 บาท

เป้าหมายในการดำเนินการ ผู้ประกอบการทั้งหมดผลิตน้ำนมดิบเพื่อจำหน่ายส่งศูนย์รับน้ำนม

ระยะเวลาในการดำเนินธุรกิจ ผู้ประกอบการส่วนใหญ่ประกอบกิจการมาแล้วประมาณ 30 ปี

2. ศึกษาการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดสารพิษใน อ.มวกเหล็ก จ.สระบุรี

การบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดสารพิษมีความสำคัญมากเนื่องจากธุรกิจนี้มีต้นทุนในการบริหารจัดการค่อนข้างสูง จึงควรให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการที่ดี ซึ่งกระบวนการการบริหารจัดการทรัพยากรทั้งภายในและภายนอกองค์กรไม่ว่าจะเป็นวัตถุดิบ น้ำนมดิบ องค์ความรู้ ทักษะความสามารถต่าง ๆ ที่มีส่วนสำคัญในการดำเนินงานในการจัดซื้อวัตถุดิบ การใช้วัตถุดิบ การจัดหาวัตถุดิบที่ดีมีคุณภาพ โดยในการจัดซื้อและการจัดหาจะต้องมีกระบวนการเพื่อใช้ในการตัดสินใจเลือกวัตถุดิบ และตัดสินใจเลือกผู้จัดจำหน่ายวัตถุดิบที่มีคุณภาพ ในราคาที่ยอมรับได้ และที่สำคัญจะต้องมีระบบที่ใช้ในการตรวจสอบคุณภาพ ของวัตถุดิบ และตัวผู้จัดจำหน่ายวัตถุดิบซึ่งจะเป็นตัวที่ส่งผลทำ

การต้นทุน รวมของโลจิสติกส์ ต่ำลงเพื่อช่วยลดต้นทุนและให้ได้ผลกำไรมากที่สุด

กระบวนการวางแผนฟาร์ม ส่วนใหญ่ผู้ประกอบการจะมีการวางแผนเรื่องอาหารและแหล่งน้ำเป็นอย่างดีซึ่งอาหารจะต้องได้รับรองมาตรฐาน GMP อาหารชั้นและอาหารหยาบสามารถจัดหาได้ในท้องถิ่นหรือพื้นที่ใกล้เคียง แหล่งน้ำอยู่ห่างไกลจากโรงงานอุตสาหกรรม มีการรีดนมวันละ 2 ครั้ง ถ้าวัวป่วยเต้านมอักเสบหลังให้ยาปฏิชีวนะจะหยุดส่งรีดนม 4 - 7 วันและถ้าวัวหลังคลอดจะหยุดส่งรีดนม 4 - 7 วันเช่นกัน

การสุขาภิบาลสัตว์ในฟาร์ม ส่วนใหญ่ผู้ประกอบการจะดำเนินการเองเพื่อลดต้นทุนเรื่องค่าใช้จ่าย

การป้องกันและควบคุมโรค ส่วนใหญ่ผู้ประกอบการจะดำเนินการเองเนื่องจากเป็นงานที่สามารถดำเนินการควบคู่กับการสุขาภิบาลรักษาความสะอาดของโรงเรือนอยู่แล้ว

ควบคุมคุณภาพน้ำนมดิบ เนื่องจากส่งผลมาจากการควบคุมคุณภาพของอาหารซึ่งจะส่งผลกระทบต่อคุณภาพของน้ำนมดิบเช่นเดียวกันดังนั้นผู้ประกอบการก็จะดำเนินการเองเช่นเดียวกัน

ควบคุมคุณภาพอาหารสัตว์ เนื่องจากผู้ประกอบการมีการวางแผนในการจัดหาวัตถุดิบหรืออาหารสำหรับโคนมเองจึงทำให้การควบคุมคุณภาพของอาหารสัตว์จะถูกดำเนินการควบคู่กับการจัดหาวัตถุดิบนั่นเอง

3. ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดสารพิษใน อ.มวกเหล็ก จ.สระบุรี

ด้านพนักงานบุคลากร เนื่องจากแรงงานหายากจึงเน้นใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นแรงงานหลักก่อนเพื่อเป็นการลดต้นทุนด้านค่าจ้างแรงงาน ถ้ามีการจ้างงานก็ต้องใช้แรงงานที่มีความชำนาญหรือรู้งานแล้วเป็นหลักเพื่อลดเวลาในการสอนงานจะได้สามารถใช้งานได้เลย

ด้านการเงิน เงินทุนที่ใช้ในการบริหารจัดการที่เหมาะสมในปัจจุบันควรเป็นเงินทุนจากเงินออม เงินสะสมเพื่อนำมาใช้ในการทำธุรกิจเพื่อลดความเสี่ยงในการขาดทุนและเพิ่มผลกำไรจากการประกอบการเนื่องจากไม่ต้องคิดค่าใช้จ่ายจากดอกเบี้ยที่กู้ยืมมาลงทุน

ด้านเทคโนโลยี มีความสำคัญระดับมากเนื่องจากปัจจุบันแรงงานหายากและมีค่าจ้างงานที่สูงการนำเทคโนโลยีหรือเครื่องจักรมาใช้ในฟาร์มจะช่วยลดเวลาในการทำงานและให้สามารถบริหารจัดการงานต่าง ๆ ภายในฟาร์มได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ด้านการบริหารจัดการ ปัจจุบันการบริหารจัดการการทำฟาร์มโคนมปลอดสารพิษมีความน่าสนใจในการลงทุนในระดับปานกลางเนื่องจากต้นทุนในการประกอบการสูงทำให้ราคาน้ำนมดิบมีราคาสูงขึ้นเช่นเดียวกันซึ่งกลุ่มผู้บริโภคยังมีอยู่แค่ในกลุ่มผู้รักสุขภาพจึงจะให้ความสำคัญในการซื้อนมปลอดสารพิษเพื่อบริโภค

ด้านข้อมูลข่าวสาร ข้อมูลข่าวสาร มีความสำคัญในการทำธุรกิจฟาร์มโคนม ปลอดภัยระดับปานกลางเนื่องจากการทำฟาร์มโคนมปลอดภัยเน้นคือการควบคุม สภาพแวดล้อมของฟาร์มให้ได้มาตรฐานและมีคุณภาพ ผู้ประกอบการส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญเฉพาะสภาวะแวดล้อมภายในฟาร์มของตัวเองเท่านั้นจึงไม่สนใจที่จะเปิดรับข้อมูล ข่าวสารอื่น ๆ

4. พัฒนาแนวทางการความสำเร็จของการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดภัยใน อ.มวกเหล็ก จ.สระบุรี

นักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิให้ความเห็นในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ แนวทาง ความสำเร็จของการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดภัยตาม แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงนั้น

กระบวนการวางแผนฟาร์มโคนมปลอดภัยตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ง่าย มีความยุ่งยาก เพราะต้องใช้ความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริงพอสมควร ซึ่งผู้ประกอบการ หรือเกษตรกรต้องมีความตั้งใจจริงและเรียนรู้ถึงแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อจะนำไปใช้ให้ เกิดผลได้อย่างยั่งยืน

การผลิตและต้นทุนการผลิตนั้นจะสามารถลดค่าใช้จ่ายด้านต้นทุนได้เป็น อย่างดีเพราะต้องใช้วัตถุดิบที่เราผลิตเองหรือวัตถุดิบที่มีค่าใช้จ่ายน้อยที่สุดและที่สำคัญต้องมี คุณภาพและปลอดภัย การสุขาภิบาลสัตว์ในฟาร์มประสิทธิภาพดีและคุณภาพดี เนื่องจากการ สุขาภิบาลสัตว์ในฟาร์มโคนมปลอดภัยตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงนั้นจะทำให้โคนมมี คุณภาพที่ดีเนื่องจากเป็นฟาร์มปลอดภัยและทำให้ได้น้ำนมที่มีคุณภาพด้วย

การป้องกันและควบคุมโรคฟาร์มโคนมปลอดภัยตามแนวทางเศรษฐกิจ พอเพียง มีความสำคัญจำเป็น และส่งผลต่อการควบคุมคุณภาพน้ำนมดิบได้น้ำนมดิบที่มี คุณภาพดี การจัดการควบคุมคุณภาพอาหารสัตว์ ยังจำเป็นต้องดำเนินการแต่จะช่วยลดต้นทุน ได้และทำให้อาหารสัตว์มีคุณภาพมากยิ่งขึ้นสุดท้ายแล้วส่งผลให้ผู้ประกอบการสามารถบริหาร จัดการด้วยต้นทุนต่ำและส่งผลต่อความสำเร็จของการบริหารจัดการธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดภัยตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดี

อภิปรายผล

เรื่องขนาดของฟาร์มที่แตกต่างกันโดยสามารถเลี้ยงได้ตั้งแต่จำนวนไม่เกิน 20 ตัว จนถึงขนาด 150 ตัวขึ้นไป ทั้งนี้ขึ้นกับความสะดวกของผู้ประกอบการเอง ถ้าเลี้ยงจำนวนน้อย ผู้ประกอบการหรือเกษตรกรก็จะสามารถบริหารจัดการดูแลกันเองภายในครอบครัวกันเองได้ แต่ ถ้าเลี้ยงจำนวนมากก็เพื่อให้ได้คุ้มทุนในการลงทุนนั่นเองและโดยที่ผู้ประกอบการส่วนใหญ่นิยม ดำเนินการขึ้นกับพื้นที่ที่มีและจำนวนโคนมเป็นสัดส่วนขึ้นกับจำนวนพื้นที่และแรงงานที่มีโดย ส่วนใหญ่จะนิยมเลี้ยงอยู่ระหว่าง 20-100 ตัว โดยใช้พื้นที่ในการเลี้ยงระหว่าง 20 - 120 ไร่

แรงงานในส่วนแรงงานนั้นแรงงานคนไทยค่อยข้างเลือกงานความอดทนต่ำค่าแรงสูงสำหรับแรงงานต่างด้าวค่าแรงต่ำ หาแรงงานที่ถูกต้องตามกฎหมายยาก และควรเป็นแรงงานที่ปักประจำที่ฟาร์มเพราะจะส่วนดูแลฟาร์มได้สะดวกและกรณีเกิดเหตุฉุกเฉินก็สามารถช่วยเหลือผู้ประกอบการได้ทันที จะมีทั้งการใช้แรงงานในครัวเรือนเองและจ้างแรงงานโดยใช้แรงงานทั้งหมดในการเลี้ยงโคนมไม่เกิน 10 คน ผลิต้นำนมดิบเพื่อจำหน่ายส่งศูนย์รับน้ำนมดิบมีความเหมาะสมเพราะจะช่วยให้บริหารจัดการน้ำนมดิบได้ดีสะดวกในการจัดการโดยผู้ประกอบการหรือเกษตรกรส่วนใหญ่ประกอบกิจการมาแล้วประมาณ 30 ปี ซึ่งจะสอดคล้องกับงานวิจัยของวิชาญ ตรีพันธ์ ได้ทำการศึกษาถึงยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพการเลี้ยงโคนมของเกษตรกรตำบลหนองโพ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ผลการวิจัย พบว่า ปัญหาของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมส่วนใหญ่ คือขาดความรู้เกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีในการเลี้ยงโคนม โดยที่ เกษตรกรมีสถานภาพทางด้านอายุเฉลี่ย คือ 31 - 50 ปี จบการศึกษาในระดับประถมศึกษา สมาชิกในครัวเรือนมี 3 - 5 คน แรงงานที่ใช้ในการเลี้ยงโคนมส่วนใหญ่เป็นแรงงานภายในครอบครัว มีพื้นที่ถือครองประมาณ 3 - 5 ไร่และมีพื้นที่ในการทำแปลงหญ้าเฉลี่ยครัวเรือนละ 2 ไร่และ (วิชาญ ตรีพันธ์, 2550) ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ รักชิณา สัตย์ชาพงษ์ ได้ศึกษาต้นทุนและกำไรจากการผลิตน้ำนมดิบของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในจังหวัดลพบุรี พบว่า เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมมีค่าเฉลี่ยต้นทุนการผลิตน้ำนมดิบกิโลกรัมละ 13.97 บาท โดยมีค่าต้นทุนที่เกิดจากค่าอาหารสัตว์มากที่สุด คือ กิโลกรัมละ 7.35 บาท หรือคิดเป็นร้อยละ 52.61 ของค่าใช้จ่ายทั้งหมด พบว่า ฟาร์มโคนมขนาดใหญ่มีประสิทธิภาพการจัดการฝูงโคนมในภาพรวม ใกล้เคียงกับค่ามาตรฐานมากที่สุด ซึ่งพิจารณาจากรายการที่สำคัญและมีผลต่อกำไรของฟาร์มคือค่าเฉลี่ยจำนวนวันผสมติดหลังคลอดและค่าเฉลี่ยจำนวนวันรีดนม รองลงมา คือ ฟาร์มขนาดกลางและฟาร์มโคนมขนาดเล็ก ซึ่งส่งผลให้ฟาร์มโคนมขนาดใหญ่มีประสิทธิภาพการทำธุรกิจฟาร์มโคนมมากที่สุด และ (รักชิณา สัตย์ชาพงษ์, 2553) สอดคล้องกับงานวิจัยของ จีรวัฒน์ แพงแสน ได้ทำการศึกษาการจัดการฟาร์มโคนมในระบบการเลี้ยงทั่วไปและระบบการเลี้ยงตามมาตรฐานปศุสัตว์ อินทรีย์ในอ.มวกเหล็ก จ.สระบุรี ผลการวิจัยพบว่า 1) เกษตรกร ผู้เลี้ยงโคนมในระบบการเลี้ยงทั่วไปส่วนใหญ่มีอายุ 31 - 50 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษามากที่สุด และประสบการณ์การเลี้ยงเฉลี่ย 11.7 ปี ส่วนเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในระบบการเลี้ยงตามมาตรฐานปศุสัตว์อินทรีย์ส่วนใหญ่มีอายุ 41-50 ปี จบการศึกษาระดับอนุปริญามากที่สุด ประสบการณ์การเลี้ยงเฉลี่ย 11.6 ปี 2) การจัดการการเลี้ยงโคนมของเกษตรกรในระบบการเลี้ยงทั่วไปและระบบการเลี้ยงตามมาตรฐานปศุสัตว์อินทรีย์มีความคล้ายคลึงกัน ยกเว้นขนาดพื้นที่ฟาร์ม โดยเกษตรกรในระบบการเลี้ยงทั่วไปมีพื้นที่ฟาร์มเฉลี่ย 2.64 ไร่ (1 ไร่ เท่ากับ 1,600 ตารางเมตร) และเกษตรกรในระบบการเลี้ยงตามมาตรฐานปศุสัตว์อินทรีย์มีพื้นที่ฟาร์มเฉลี่ย 11 ไร่ 3) การจัดการฟาร์มโคนมตามมาตรฐานปศุสัตว์อินทรีย์ พบว่า การจัดการด้านแหล่งที่มาของสัตว์และการจัดการฟาร์มมีการปฏิบัติในระดับมากที่สุด และ 4) ปัญหาการ

จัดการฟาร์มโคนมของเกษตรกรในระบบการเลี้ยงทั่วไป ได้แก่ อาหารสัตว์ พันธุ์สัตว์ สุขภาพสัตว์ การบริหารจัดการและราคาน้ำนมดิบ (จิรวัดน์ แพงแสน, 2560)

การบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดสารพิษ มีความสำคัญมาก เนื่องจากธุรกิจนี้มีต้นทุนในการบริหารจัดการค่อนข้างสูง จึงควรให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการที่ดี ซึ่งกระบวนการการบริหารจัดการทรัพยากรทั้งภายในและภายนอกองค์กรไม่ว่าจะเป็นวัตถุดิบ น้ำนมดิบ องค์ความรู้ ทักษะความสามารถต่าง ๆ ที่มีส่วนสำคัญในการดำเนินงานในการจัดซื้อวัตถุดิบ การใช้วัตถุดิบ การจัดหาวัตถุดิบที่ดีมีคุณภาพ โดยในการจัดซื้อและการจัดหาจะต้องมีกระบวนการเพื่อใช้ในการตัดสินใจเลือกวัตถุดิบ และตัดสินใจเลือกผู้จัดจำหน่ายวัตถุดิบที่มีคุณภาพ ในราคาที่ยอมรับได้ และที่สำคัญจะต้องมีระบบที่ใช้ในการตรวจสอบคุณภาพ ของวัตถุดิบ และตัวผู้จัดจำหน่ายวัตถุดิบซึ่งจะเป็นตัวที่ส่งผลต่อการต้นทุนรวมของโลจิสติกส์ต่ำลงเพื่อช่วยลดต้นทุนและให้ได้ผลกำไรมากที่สุด และผู้ประกอบการ ให้ความเห็นในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ กระบวนการวางแผนฟาร์ม ส่วนใหญ่ผู้ประกอบการจะมีการวางแผนเรื่องอาหารและแหล่งน้ำเป็นอย่างดีซึ่งอาหารจะต้องได้รับรองมาตรฐาน GMP อาหารชั้นและอาหารหยาบสามารถจัดหาได้ในท้องถิ่นหรือพื้นที่ใกล้เคียง แหล่งน้ำอยู่ห่างไกลจากโรงงานอุตสาหกรรม มีการรีดนมวันละ 2 ครั้ง ถ้าวัวป่วยเต้านมอักเสบหลังให้ยาปฏิชีวนะจะหยุดส่งรีดนม 4 - 7 วันและถ้าวัวหลังคลอดจะหยุดส่งรีดนม 4 - 7 วันเช่นกัน การสุขาภิบาลสัตว์ในฟาร์มส่วนใหญ่ผู้ประกอบการจะดำเนินการเองเพื่อลดต้นทุนเรื่องค่าใช้จ่าย การป้องกันและควบคุมโรคส่วนใหญ่ผู้ประกอบการจะดำเนินการเอง เนื่องจากเป็นงานที่สามารถดำเนินการควบคู่กับการสุขาภิบาลรักษาความสะอาดของโรงเรือนอยู่แล้ว ในส่วนการควบคุมคุณภาพน้ำนมดิบเนื่องจากส่งผลมาจากการควบคุมคุณภาพของอาหารซึ่งจะส่งผลต่อคุณภาพของน้ำนมดิบเช่นเดียวกันดังนั้นผู้ประกอบการก็จะดำเนินการเองเช่นเดียวกัน สำหรับการควบคุมคุณภาพอาหารสัตว์นั้น เนื่องจากผู้ประกอบการมีการวางแผนในการจัดหาวัตถุดิบ หรืออาหารสำหรับโคนมเองจึงทำให้การควบคุมคุณภาพของอาหารสัตว์จะถูกดำเนินการควบคู่กับการจัดหาวัตถุดิบนั่นเอง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จิรวัดน์ แพงแสน ได้ทำการศึกษาการจัดการฟาร์มโคนมในระบบการเลี้ยงทั่วไปและระบบการเลี้ยงตามมาตรฐานปศุสัตว์อินทรีย์ ใน อ.มวกเหล็ก จ.สระบุรี ผลการวิจัยพบว่า การจัดการการเลี้ยงโคนมของเกษตรกรในระบบการเลี้ยงทั่วไปและระบบการเลี้ยงตามมาตรฐานปศุสัตว์อินทรีย์มีความคล้ายคลึงกัน ยกเว้นขนาดพื้นที่ฟาร์ม โดยเกษตรกรในระบบการเลี้ยงทั่วไปมีพื้นที่ฟาร์มเฉลี่ย 2.64 ไร่ (1 ไร่ เท่ากับ 1,600 ตารางเมตร) และเกษตรกรในระบบการเลี้ยงตามมาตรฐานปศุสัตว์อินทรีย์มีพื้นที่ฟาร์มเฉลี่ย 11 ไร่ การจัดการฟาร์มโคนมตามมาตรฐานปศุสัตว์อินทรีย์ พบว่า การจัดการด้านแหล่งที่มาของสัตว์และการจัดการฟาร์มมีการปฏิบัติในระดับมากที่สุด และปัญหาการจัดการฟาร์มโคนมของเกษตรกรในระบบการเลี้ยงทั่วไป ได้แก่ อาหารสัตว์ พันธุ์สัตว์ สุขภาพสัตว์ การบริหารจัดการและราคาน้ำนมดิบ (จิรวัดน์ แพงแสน, 2560) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ

ชนากานต์ ลิขิตทวีโชค วิจัยเรื่อง การเลี้ยงโคนมอินทรีย์ พบว่า ต้นทุนในการทำฟาร์มโคนมอินทรีย์โดยมีแม่โคนม จำนวน 10 ตัว เป็นเงิน 639,500 บาท ซึ่งมีค่าใช้จ่ายสูงกว่าต้นทุนในการทำฟาร์มโคนมทั่วไป 522,902 บาท ในจำนวนโคที่เท่ากัน การเลี้ยงโคนมอินทรีย์ส่วนใหญ่มีปริมาณการใช้อาหารชั้น อยู่ในระดับ 3.6 – 8.2 กิโลกรัมต่อตัวต่อวัน ในขณะที่การเลี้ยงโคนมแบบทั่วไป มีปริมาณการใช้อาหารชั้น อยู่ในระดับ มากกว่า 8.2 กิโลกรัมต่อตัวต่อวัน และพบว่า ค่าเฉลี่ยองค์ประกอบน้ำนมของโคนมทั้ง 2 กลุ่ม ระหว่างรูปแบบการเลี้ยงโคนมอินทรีย์และรูปแบบ การเลี้ยงโคนมทั่วไป มีเปอร์เซ็นต์ไขมันนม 4.03 และ 3.99 ตามลำดับ เปอร์เซ็นต์ของแข็งไม่รวมไขมัน 8.74 และ 8.66 ตามลำดับ เปอร์เซ็นต์โปรตีน 3.28 และ 3.33 ตามลำดับ และเปอร์เซ็นต์แลคโตส 4.30 และ 4.84 ตามลำดับ นอกจากนี้ปริมาณเซลล์เม็ดเลือดขาวในน้ำนมโคนมอินทรีย์มีค่า 208,000 เซลล์ต่อมิลลิตร ซึ่งมีปริมาณเซลล์เม็ดเลือดขาวต่ำกว่าการเลี้ยงโคนมแบบทั่วไปคือ 213,000 เซลล์ต่อมิลลิตร ส่วนราคาน้ำนมดิบ ของโคนมที่มีรูปแบบเลี้ยงโคนมอินทรีย์ราคา 24 บาท ซึ่งมีความสูงกว่ารูปแบบการเลี้ยงโคนมทั่วไปราคา 18 บาท นอกจากนี้การเลี้ยงโคนมแบบอินทรีย์ยังส่งเสริมสุขภาพสัตว์ สวัสดิภาพสัตว์ และส่งผลดีต่อสุขภาพผู้บริโภคของประชาชนเพิ่มขึ้น (ชนากานต์ ลิขิตทวีโชค, 2560) น

ปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดสารพิษควรให้ความสำคัญกับด้านต่าง ๆ ดังนี้

ด้านพนักงานบุคลากร เนื่องจากแรงงานหายากจึงเน้นใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นแรงงานหลักก่อนเพื่อเป็นการลดต้นทุนด้านค่าจ้างแรงงาน ถ้ามีการจ้างงานก็ต้องใช้แรงงานที่มีความชำนาญหรือรู้งานแล้วเป็นหลักเพื่อลดเวลาในการสอนงานจะสามารถใช้งานได้เลย

ด้านการเงิน ทุนที่ใช้ในการบริหารจัดการที่เหมาะสมในปัจจุบันควรเป็นเงินทุนจากเงินออม เงินสะสมเพื่อนำมาใช้ในการทำธุรกิจเพื่อลดความเสี่ยงในการขาดทุนและเพิ่มผลกำไรจากการประกอบการเนื่องจากไม่ต้องคิดค่าใช้จ่ายจากดอกเบี้ยที่กู้ยืมมาลงทุน

ด้านเทคโนโลยี มีความสำคัญระดับมากเนื่องจากปัจจุบันแรงงานหายากและมีค่าจ้างงานที่สูงการนำเทคโนโลยีหรือเครื่องจักรมาใช้ในฟาร์มจะช่วยลดเวลาในการทำงานและให้สามารถบริหารจัดการงานต่าง ๆ ภายในฟาร์มได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ด้านการบริหารจัดการ ปัจจุบันการบริหารจัดการการทำฟาร์มโคนมปลอดสารพิษมีความน่าสนใจในการลงทุนในระดับปานกลาง เนื่องจากต้นทุนในการประกอบการสูงทำให้ราคาน้ำนมดิบมีราคาสูงขึ้นเช่นเดียวกัน ซึ่งกลุ่มผู้บริโภคยังมีอยู่แค่ในกลุ่มผู้รักสุขภาพจึงจะให้ความสำคัญในการซื้อนมปลอดสารพิษเพื่อบริโภค

ด้านข้อมูลข่าวสาร มีความสำคัญในการทำธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดสารพิษระดับปานกลางเนื่องจากการทำฟาร์มโคนมปลอดสารพิษเน้นคือการควบคุมสภาวะแวดล้อมของฟาร์มให้ได้มาตรฐานและมีคุณภาพ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พนม พยนต์ิษฐ์ วิจัยเรื่อง

การศึกษาการเพิ่มผลผลิตของฟาร์มโคนม กรณีการจัดสัดส่วนโคนมในฟาร์มโคนมของสมาชิกสหกรณ์ผู้เลี้ยงโคนม จังหวัดพะเยา ผลการศึกษา พบว่า ในการเพิ่มผลผลิตของฟาร์มโคนม กรณีการจัดสัดส่วนโคนมในฟาร์มโคนมของสมาชิกสหกรณ์ผู้เลี้ยงโคนม จังหวัดพะเยา มีความสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ คือ การเพิ่มผลผลิตน้ำนมดิบในฟาร์มโคนมสามารถเพิ่มได้โดยการจัดสัดส่วนโคนมที่เหมาะสม เกษตรกรมีส่วนโคนมในฝูงใกล้เคียงฝูงมาตรฐาน และมีอัตราการเพิ่มผลผลิตตามเกณฑ์เงื่อนไขที่กำหนด เจ้าของฟาร์มมีส่วนสำคัญในการเพิ่มปริมาณน้ำนมดิบเฉลี่ยในฟาร์ม และมุ่งให้ความสำคัญของการจัดการฟาร์มในส่วนของการ พันธุ์โคนม/การผสมพันธุ์ การจัดการด้านอาหารสัตว์ การจัดการเลี้ยงดูในระยะต่าง ๆ โรคและการสุขาภิบาลในฟาร์มและการจัดสัดส่วนโคนม ตามลำดับ (พนม พยงค์ยัม, 2558) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ จุฑารัตน์ เรืองรักษ์ วิจัยเรื่องแผนธุรกิจฟาร์มเกษตรอินทรีย์ พบว่า ปัจจุบันแนวโน้มการเติบโตของตลาดอาหารเพื่อสุขภาพได้เพิ่มสูงขึ้นเนื่องจากคนส่วนใหญ่เริ่มให้ความสนใจกับการดูแลสุขภาพและสิ่งแวดล้อม การรับประทานผักผลไม้ที่ปลอดภัยจากพิษ จึงเป็นอีกหนึ่งทางเลือกที่กำลังได้รับความนิยม เนื่องจากผู้บริโภคส่วนใหญ่เชื่อว่าสุขภาพที่ดีเริ่มต้นจากการบริโภคอาหารที่มีประโยชน์ สะอาด และปลอดภัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สินค้าเกษตรอินทรีย์ ที่รับรู้โดยทั่วกันว่าเป็นผลผลิตที่มีคุณภาพ แต่ด้วยข้อจำกัดด้านราคา ปริมาณ ช่องทางการจัดจำหน่ายและความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการผลิต จึงยังทำให้ผู้บริโภคเข้าถึงสินค้าเกษตรประเภทนี้ได้ยาก (จุฑารัตน์ เรืองรักษ์, 2559)

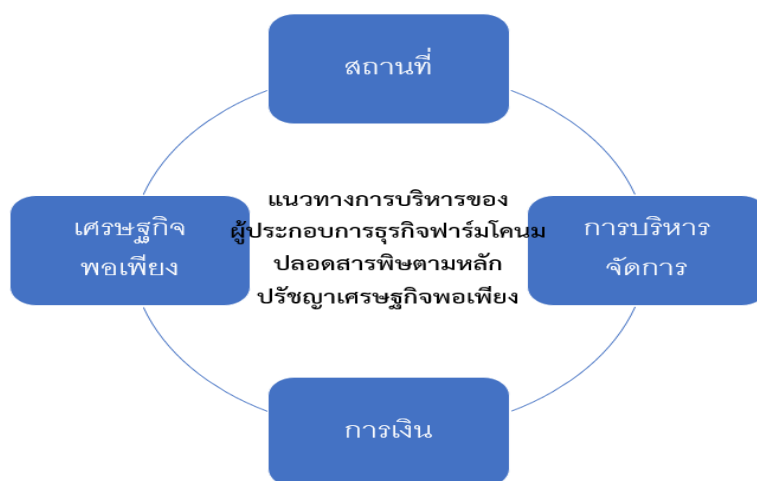
พัฒนาแนวทางการความสำเร็จของการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดสารพิษ นักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิให้ความเห็นในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ แนวทางการความสำเร็จของการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดสารพิษตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงไม่่ง่าย มีความยุ่งยาก เพราะต้องใช้ความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริงพอสมควรซึ่งผู้ประกอบการหรือเกษตรกรต้องมีความตั้งใจจริงและเรียนรู้ถึงแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อนำไปใช้ให้เกิดผลได้อย่างยั่งยืน ในส่วนการผลิตและต้นทุนการผลิตนั้นจะสามารถลดค่าใช้จ่ายด้านต้นทุนได้เป็นอย่างดี เพราะต้องใช้วัตถุดิบที่เรามผลิตเองหรือวัตถุดิบที่มีค่าใช้จ่ายน้อยที่สุดและที่สำคัญต้องมีคุณภาพและปลอดภัย การสุขาภิบาลสัตว์ในฟาร์มประสิทธิภาพดีและคุณภาพดี เนื่องจากการสุขาภิบาลสัตว์ในฟาร์มโคนมปลอดสารพิษตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงนั้น จะทำให้โคนมมีคุณภาพที่ดีเนื่องจากเป็นฟาร์มปลอดสารพิษและทำให้ได้น้ำนมที่ดีมีคุณภาพด้วย การป้องกันและควบคุมโรคฟาร์มโคนมปลอดสารพิษตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง มีความสำคัญจำเป็น และส่งผลต่อการควบคุมคุณภาพน้ำนมดิบได้น้ำนมดิบที่มีคุณภาพดี การจัดการควบคุมคุณภาพอาหารสัตว์ ยังจำเป็นต้องดำเนินการแต่จะช่วยลดต้นทุนได้และทำให้อาหารสัตว์มีคุณภาพมากยิ่งขึ้นสุดท้ายแล้วส่งผลให้ผู้ประกอบการสามารถบริหารจัดการด้วยต้นทุนต่ำและส่งผลต่อความสำเร็จของการบริหารจัดการธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดสารพิษตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดีสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธวัช ทองโอภาส

ได้ทำการศึกษาการบริหารจัดการการผลิตข้าวปลอดภัยของจังหวัดอ่างทอง ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า 1) สภาพปัญหาการบริหารจัดการที่สำคัญคือ การที่จังหวัดไม่ได้ส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกข้าวปลอดภัยโดยยึดถือทางสายกลางที่สอดคล้องกับความสามารถของเกษตรกร 2) แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการที่สำคัญคือจังหวัดควรส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกข้าวปลอดภัยโดยยึดถือทางสายกลางที่สอดคล้องกับความสามารถของเกษตรกร และ 3) ยุทธศาสตร์การพัฒนาการบริหารจัดการการผลิตข้าวปลอดภัยของจังหวัดอ่างทองตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่สำคัญคือ ยุทธศาสตร์การดำเนินที่ตอบสนองต่อทางสายกลาง (ธวัช ทองโอภาส, 2562) และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Forbes SB. ได้ศึกษาเกี่ยวกับการยอมรับมาตรการที่เหมาะสมในการส่งเสริมให้เกษตรกรเปลี่ยนมาทำการเกษตรแบบอินทรีย์เพื่อปรับปรุงสิ่งแวดล้อมบริเวณอ่างเก็บน้ำและลดความยากจนของเกษตรกร (Forbes SB., 2005)

องค์ความรู้ใหม่

แนวทางการบริหารของผู้ประกอบการธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดภัยตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงใน อ.มวกเหล็ก จ.สระบุรี มีดังนี้

ภาพที่ 2 แนวทางการบริหารของผู้ประกอบการธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดภัยตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ด้านสถานที่ ทำเลที่ตั้งโครงการ การกำหนดสถานที่ในการทำฟาร์มโคนม ควรเลือกสถานที่ตั้งที่ทำให้โครงการเสียค่าใช้จ่ายต่ำที่สุด ทั้งนี้จะต้องคำนึงถึงความเหมาะสม ความสะดวกในการขนส่งน้ำนมดิบไปขายยังสหกรณ์โคนม

ด้านการบริหารจัดการ เป็นการศึกษาถึงโครงสร้างขององค์กร การจัดการ หน้าที่ความรับผิดชอบ ของบุคลากรเพื่อการบริหารองค์กรให้มีความเหมาะสมและสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ การบริหารจัดการธุรกิจฟาร์มโคนมให้มีความมั่นคง สามารถเติบโตขึ้นได้ในภาวะวิกฤติเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันได้อย่างยั่งยืน ประสบความสำเร็จในการดำเนินธุรกิจต้องอาศัยการวางแผน การสรรหาบุคลากร การพัฒนาบุคลากร เพื่อผลักดันให้องค์กรเกิดผลสำเร็จ รูปแบบการดำเนินธุรกิจฟาร์มโคนมเป็นแบบธุรกิจครอบครัว เป็นกิจการเจ้าของคนเดียว ลักษณะธุรกิจเป็นประเภทการผลิต โครงสร้างจึงไม่มีความซับซ้อน เป็นโครงสร้างที่แบ่งตามความรับผิดชอบ การจัดการองค์กรเป็นขั้นตอนการจัดการก่อนการดำเนินงานจริงจะต้องควบคุมดูแล

ด้านการเงิน ธุรกิจฟาร์มโคนม เป็นธุรกิจเจ้าของคนเดียว ผลการศึกษาจะมุ่งเน้นถึงผลตอบแทนทางการเงินกำไรขาดทุนทั้งหมดเป็นของเจ้าของกิจการ หากธุรกิจมีปัญหาทางการเงิน เจ้าของกิจการรับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียว

ด้านเศรษฐกิจพอเพียง ความพยายามที่จะขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในความหมายที่ตรงกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยไม่มีการบิดเบือนในปัจจุบันจึงยังมีความจำเป็นเพิ่มมากขึ้น การที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยได้มีโครงการหนึ่ง คือ โครงการวิจัยเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะส่วนหนึ่งของภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคมที่มีความเห็นว่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงควรจะเป็นยุทธศาสตร์หลักในการพัฒนาประเทศและเป็นแนวทางสำคัญในการดำเนินชีวิตของคนส่วนใหญ่ของประเทศ เพื่อความผาสุกของสังคม

สรุป/ข้อเสนอแนะ

1) การบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดสารพิษใน อ.มวกเหล็ก จ.สระบุรี ตาม ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น พบว่า ผู้ประกอบการหรือเกษตรกรยังมีความรู้ความเข้าใจในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงดีเท่าที่ควรหรือยังไม่สามารถนำแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับประยุกต์ใช้กับการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดสารพิษอาจเนื่องจากการประกอบธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดสารพิษจะต้องใช้ความปราณีสูง และต้องใช้ต้นทุนสูงอีกทั้งแรงงานมีจำนวนจำกัดทำให้ไม่สามารถบริหารจัดการหรือนำแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ได้ในธุรกิจฟาร์มโคนมปลอดสารพิษได้อย่างครบวงจร ดังนั้นหน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริมหรือให้ความรู้เพิ่มเติมรวมทั้งอาจมีต้นแบบให้ผู้ประกอบการหรือเกษตรกรได้ศึกษาหรือทดลองปฏิบัติเพื่อเปรียบเทียบผลที่ได้ก่อนตัดสินใจนำไปปรับประยุกต์ใช้เพื่อให้เหมาะสมกับตนเองต่อไป 2) ควรส่งเสริมและถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการผลิตโคนมอินทรีย์และมาตรฐานปศุสัตว์อินทรีย์ให้แก่เกษตรกร เพื่อให้ นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาฟาร์มของตนเองให้มีความพร้อมและสอดคล้องกับมาตรฐานปศุสัตว์อินทรีย์ การส่งเสริมการผลิตโคนมอินทรีย์แต่ละพื้นที่ควรสอดคล้องและเป็นไปตามความต้องการของ

เกษตรกรเป็นหลัก ควรส่งเสริมให้มีการผลิตพันธุ์โคนมอินทรีย์รวมถึงอาหารหยาบอินทรีย์และอาหารข้นอินทรีย์จำหน่ายอย่างแพร่หลายและเพียงพอต่อความต้องการ ควรมีการเชื่อมโยงเครือข่ายระหว่างผู้เลี้ยงโคนมกับผู้ผลิตวัตถุดิบอาหารสัตว์อินทรีย์ เช่น หญ้าอินทรีย์ ฟางข้าวอินทรีย์ มันสำปะหลังอินทรีย์ ควรมีการวิจัยเชิงบูรณาการเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรและยาแผนโบราณในการรักษาโรคในโคนมเพิ่มขึ้นและส่งเสริมให้เกษตรกรเข้าถึงแหล่งข้อมูลเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ได้รวมทั้งศึกษาวิจัยเกี่ยวกับระยะปรับเปลี่ยนการผลิตเข้าสู่ระบบปศุสัตว์อินทรีย์อย่างเหมาะสมและบูรณาการ ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับขนาดพื้นที่ภายในและภายนอกโรงเรือนที่เหมาะสมกับโคนมอินทรีย์โดยดึงเกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วม การทบทวนมาตรฐานปศุสัตว์อินทรีย์ครั้งถัดไป ควรมีผู้เกี่ยวข้องด้านสิ่งแวดล้อมและตัวแทนเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมจากทุกพื้นที่เข้าร่วมเสนอแนะความคิดเห็น เพื่อให้ได้แนวปฏิบัติที่สามารถปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมและเตรียมพร้อม รองรับการผลิตและการค้าในอนาคต 3) มาตรฐานปศุสัตว์อินทรีย์มีรายละเอียดปฏิบัติย่อยจำนวนมาก ผู้ประกอบการหรือเกษตรกรบางส่วนขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการการผลิตปศุสัตว์อินทรีย์ตามมาตรฐานและการจัดการด้านสุขภาพสัตว์ในระบบปศุสัตว์อินทรีย์ ทั้งยังไม่มีความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรในการป้องกันและรักษาโรคสัตว์และขาดความรู้เกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมและการจัดการของเสียในฟาร์มอย่างถูกต้อง ขณะที่บางส่วนขาดความรู้เกี่ยวกับการจัดเก็บบันทึกข้อมูล และไม่มีความรู้เกี่ยวกับการจัดเตรียมเอกสารเพื่อยื่นขอรับรองฟาร์มมาตรฐานปศุสัตว์อินทรีย์ ควรจัดฝึกอบรมเกี่ยวกับการผลิตโคนมอินทรีย์และมาตรฐานปศุสัตว์อินทรีย์ และจัดทำเอกสารเกี่ยวกับการผลิตโคนมอินทรีย์แจกจ่ายให้กับเกษตรกร มีการส่งเสริมการศึกษาดูงานฟาร์มโคนมอินทรีย์ต้นแบบหรือเกษตรกรตัวอย่างที่ทำสำเร็จแล้วและมีแหล่งผลิตวัตถุดิบอาหารสัตว์ อินทรีย์จำหน่ายเพียงพอต่อความต้องการและมีแหล่งรับซื้อน้ำนมดิบอินทรีย์ในพื้นที่ และอยากให้มีการส่งเสริมการผลิตโคนมอินทรีย์อย่างจริงจังและต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2559). แผนยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ พ.ศ. 2560 – 2579. เรียกใช้เมื่อ 22 พฤษภาคม 2563 จาก https://www.nstda.or.th/home/knowledge_post/moac-thailand-4-0/
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2560). รายงานผลการปฏิบัติงานองค์การส่งเสริมกิจการโคนมแห่งประเทศไทย 2560. เรียกใช้เมื่อ 22 พฤษภาคม 2563 จาก https://www.nstda.or.th/home/knowledge_post/moac-thailand-4-0/
- จิรวัดน์ แพงแสน. (2560). การจัดการฟาร์มโคนมในระบบการเลี้ยงทั่วไปและระบบการเลี้ยงตามมาตรฐานปศุสัตว์อินทรีย์ ในอำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี. ใน วิทยานิพนธ์

- เกษตรศาสตร์มหาบัณฑิต. สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์. มหาวิทยาลัยสุโขทัย
ธรรมาธิราช.
- จุฑารัตน์ เรืองรักษ์. (2559). แผนธุรกิจฟาร์มเกษตรอินทรีย์ Green Mix Organic Farm.
ใน สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี.
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชนากานต์ ลิขิตทวีโชค. (2560). การเลี้ยงโคนมอินทรีย์เกษตรศาสตร์มหาบัณฑิต. ใน รายงาน
วิจัยภาควิชาสัตวศาสตร์ คณะทรัพยากรธรรมชาติ. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ธวัช ทองโอภาส. (2562). การบริหารจัดการการผลิตข้าวปลอดสารพิษของจังหวัดอ่างทองตาม
ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญามหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐ
ประศาสนศาสตร์. มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย.
- พนม พยนต์ยิ้ม. (2558). การศึกษาการเพิ่มผลผลิตของฟาร์มโคนม กรณีการจัดสัดส่วนโคนมใน
ฟาร์มโคนมของสมาชิกสหกรณ์ผู้เลี้ยงโคนมจังหวัดพะเยา. ใน วิทยานิพนธ์สัตวศาสตร์
คณะเกษตรศาสตร์. มหาวิทยาลัยพะเยา.
- รักษิณา สัตย์ชาพงษ์. (2553). ต้นทุนและกำไรจากการผลิตน้ำมันดิบของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม
ในจังหวัดลพบุรี. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาศิลปศาสตร์.
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วิชาญ ตรีพันธ์. (2550). ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพการเลี้ยงโคนมของเกษตรกร ตำบล
หนองโพ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาศิลปศาสตร์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อภิชัย พันธเสน. (2560). เศรษฐกิจพอเพียง: พระอัจฉริยภาพและพระมหากรุณาธิคุณของใน
หลวงรัชกาลที่ 9. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยรังสิต.
- Forbes SB. (2005). Hope: An Essential Human Need in The Elderly. *Journal of
Gerontological Nursing*, 20(6), 5-10.